

Mubighambo bike

NTEKATEKA YABANTU ABATAKWESOBOLA NA ABAMIGHILILIWE MU UGANDA

**PULOJEKITI YA KUTAMANI MU BIBILA NABIKALO EBILINDIWE HABWA
NKULAKULANA YA YAMAGEJJI EGHI EKULINDA BUHANGANUWA (IFPA-CD)**

**MINISITULE YA MAASI NA BUHANGANUWA
Kwekumi 2020**

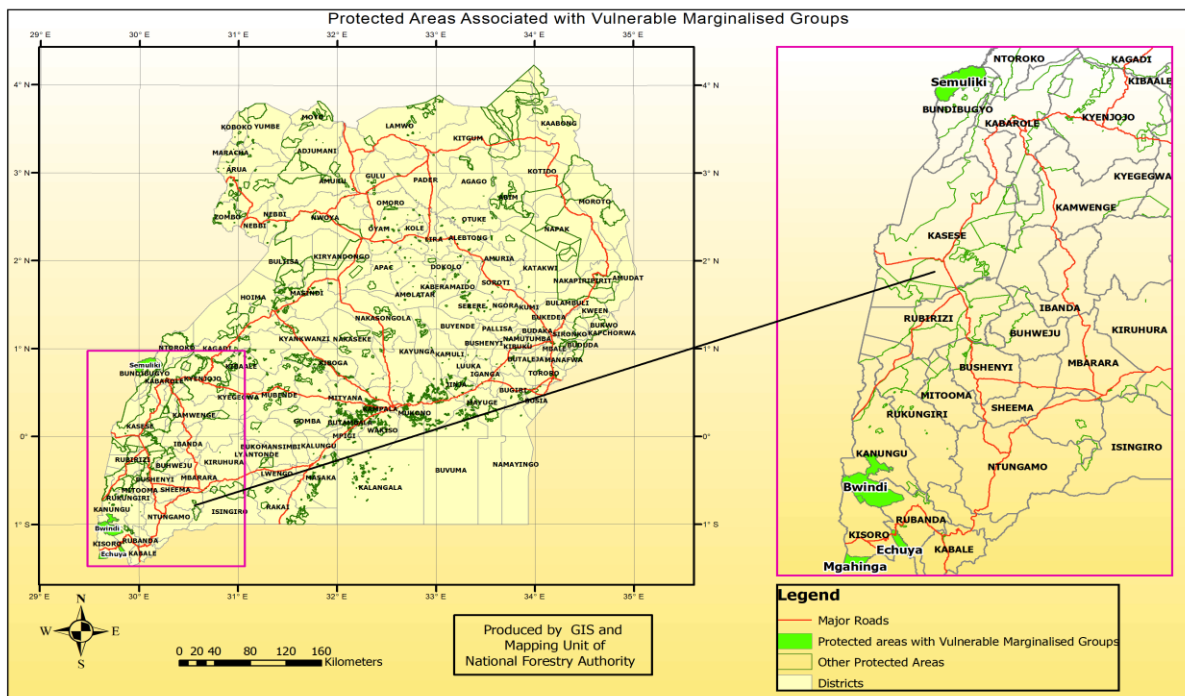
Mukamawo mulimo: Gavumenti ya Uganda.

Bitongole ebili mumulimo guni: kitongole kikulu (Ministry) kya byamasi na buhanganuwa (MWE), kitongole kikulu (Ministry) ya byobulambuji, bisolo Byomukisaka na bintu byambe (MTWA), Uganda Wildlife Authority (UWA), hamwui National Forestry Authority (NFA).

Sassaghikibuwe Sente sya: Banka yensi yonna na Gavumenti ya Uganda.

Kighendeleluwla kya pulojekiti: Kukulakulaniya ndololela ya bibila bitahuwo na bikalo bilindibuwe kandi na kwongela ha mighaso kulugha mubibila ebikomewemu.

Pulojekiti ekuuba mubikaalo ebikukalaghamu Batuwa: Kisoro, Rubanda, Kanungu Districts (kukwata Mgahinga na Bwindi Impenetrable National Parks, Echuya Central Forest Reserves) hamui na, Bundibugyo District (kukwata Semliki National Park).

Ntekatekala ya abatakwesobola: Ntekateka yabibhula ebitakwesobola bimighiliwe (VMGF) ni nsobolola ya pulojekiti ya kutamani mu bibila nabikalo ebilindiwe habwa nkulakulana yamagejji eghi ekulinda buhanganuwa (IFPA-CD) ntekateka na bikoluwa kulola ngu; i) pulojekiti yehayeyo kuha kitinisa bantu, bughabe bwabantu, entahiiya, asili. Batuwa; ii) Batuwa babe mukintu mu kandi bagobolole mu bikukoluwa bya pulojekiti; na, iii) kibhi kyoona ekikulugha mu pulojekiti nkikwato Batuwa kitekatekuwe kukolebuwo. Ebimuyii ebikukoluwa Abatuwa kedha ebilakoluwa mbiyamba Batuwa bikusobololuwa mu plan yentekateka yabibhula ebitakwesobola bimighiliwe(VMGMP) ya bikalalo bya Batuwa mu/bichweka bya Echuya CFR, Bwindi

Impenetrable NP, Mgahinga Gorilla NP, na Semliki NP. VMGMP ekugenda kutekatekuwa edubiye kwebuliyo Abatuwa pulojekiti etakatandikiye kukoluwa

Milingo ya kwetekatekaniliya VMGF: Eni VMGF yatekanijibuwe naba ministule yamaasi no buhanganuwa (MWE) hanuma yokwebuliyo abebembewe Batuwa bahikiye mu 269 (100 bobusaasa na 169 bobukaali) mu bichweka ebya Echuya CFR, Bwindi Impenetrable NP, Mgahinga Gorilla NP hamui Semliki NP; Ba/Districts of Kisoro, Rubanda, Kanungu na Bundibugyo hamui na bitongole nga (nga, BMCT, *Nature*Uganda, PROBICOU) ebikusaghikagha Batuwa mubikalo ebi hagati 11th – 15th kweli kwakabili 2020. Kwebuliyo kukakoluwa mumubughe gwa baikaji kandi kyakoluwa nukuwo buli wakeyunga mu kwebuliyo akengele kimui bighendeleluwa bya pulojekiti, ebitebewemu na ntekateka yebikukoluwa hamui kulola ngu Abatuwa beyungiye kimui mu pulojekiti

Mughaso gwakuhandika VMGF: omughaso gwokutekanijja VMGF ni kuha ndaghiliilo ha kutekanijja ne'bikughenda kukoluwa mu IFPA-CD kandi nguku byandileta npinduka mubibhuula bya batakwesobola bamighiliwe mu bikalo pulojekiti ekuuba.

Mu VMGF halimu nsobolola ye bikukoluwa mu pulojekiti; ebulungi ebyongulughamu nebibhi ebyongulughamu bekwete hali bibhula byabatakwesobola bamighiluwe(VMGs); ne ntekateka yo kumaniisya nti ekweyunga mu pulojekiti nkwabusa, kintu kyona kitakakolebwe nokumanisibuwa nikuwo muntu eyungemu amaniye (hambali kikwetagisibuwa).

Ee VMGF ekukolagha nga kyakulolelo kuha buhabuli ha pulojekiti nguku yongukola abayo nsonga yona ekwete haba mughiluwe (VMGs) mu mikoleye yayo mubichweka bya Echuya CFR, Bwindi Impenetrable NP, Mgahinga Gorilla NP, na Semuliki NP.

Ee VMGF ekutungagha milingo eyetaghisibuwe kwetantala kedha kukehiyo ha bibi ebyongubo ha Batuwa na kubasaghika mu nkulakulana yo bwomili bwembaganija ambali bukwetagisibuwa keeda mbwetaghisibuwe

Eni VMGF ekukolagha ha buli ngeli yona yemikolelele eghi ekughenda kukwataho Batuwa kandi ekuhaaga ndaghiliilo ekukwamuwa kulola ngu ebyabahikiyo byakengewe kandi batuwa bagobiyemu mu pulojekiti

The VMGF na Enkola Yehanga hamui Nentekateka yebilaghilo: ee VMGF eli habighendeleluwa byona ebikwete bantu benjaluwa syembaganijja/bantu abatakwesobola abamighiluwe mu Uganda esili mubilaghilo ebikulu bye hanga, na bilaghilo ebyobwenganiya hali buli muna Uganda, asili, ettaka, ebisolo, bibila, buhanganuwa, bulambujji, nebinji nebinji.

Ensonga batuwa bebembeye Mgahinga, Bwindi, Semliki NPs na Echuya CFR: mu kwebuliyo Abatuwa mu kwakabili 2020, sini nisiyo nsonga baletiyе

Category	Nsonga
<p>Kwebesiyo</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kukolesiya ebibila nukuwo batunge ntahiya, (kutamu binumba bye njoki mu bibila ebilindiwe, kuhela miseke ha nsalonsalo syekibila ebilinduwe, kutunga nkuhi) • Kutunga makulu gakwete habibila, kukwatisaniya hamui mundolelela nentekatekaniya yabiyo hamui na nenkulakulana eghi ekubakwatoho. • Kwengana mukwetaba na kugobha mu pulogulamu esikusaghika batuwa nga kughula ettaka, na kuligabhaniya mumakaghabo: kwongela ha ngabaniya ye etaka mu maka ghabatuwa ghona • Kuhikuwo buheleliya bwabuli omui, munu munu nekisomo • Kutabaho milingo enungi yokukoolo nsonga na kwemulugunya kukwatane nakutunga migisa yokutaha ebibila nakukolesiya ekibila kya Echuya. • Kulinda asili syabatuwa • Ebijibu byebisolo kuliya bilimuwa
<p>Kweyunga na kugobhamu pulojekiti</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kwongela mutindo gwebintu ebibalukiye hamui na kubitungila katale (nga, kukwela midala and kutunga bikalo hambali Batuwa bakwolekiya bintu byabo) • Kuhikilijibuwa ha etaka nabo kuba netaka lyabo habwabo (lihandikiwe) • Kuhikuwo ebyobulimi (nsigo syomulembe) ne migisa enji eghi ekughuba kubaletela ntahiya • Kuhlukuwo nsimbo/byokuhela (byakughuliya ne syobuhanganuha) na nsimbo sya miseke. • Kweyongela kwetaba mu bwebembeli bwa CFM/CRM na mikolele yayo, nakuhikuwo ebibabalwanililiye hansi ya CFM/CRM, kwengananga habilungi ebulugiye mungabana ye'nsimbi eya UWA • Kwongela kwetaba mubyokulambula gna kutekateka Batuwa nabob bagube kweyunga mukutugna mulimu eyobulambuni, kuhandikisiya nakumanyilila butebe byabatuwa ebyobulambujji, kutandika bitebe byabatuwa byabulambujji mbikola business. • Mulimo yakuleta ntahiya eli Abatuwa, nga dduka syebilukiye, kulinda njukii • Kuhikuwo buhelejja mubyobwomili, kisomo

Ebintu ebyembaganija ebyonguleta ekibi Habatuwa mu IFPA-CD: ebyonguleta ekibhi nanga pulojekiti eni eli ha'Batuwa bikwatane hansonga nti eni pulojekiti kighendeleluwa kyayo ekikulu kikwete ha kuguumiya eninda yebikalo ebilindiwe kandi nakwongela bulindi habibila hamui nakuta munkola ebilaghilo ebikwete habibila kutabitahamu kukolesiya ebibilimu. Baitu nsaghika ya pulojekiti eli aba NFA na UWA tekwoengeleja ha bilaghilo eli abatuwa kedda kutabula okubaho kwabo.

Ebilungi ebyembaganija ebyonguhika eli Batuwa mu IFPA-CD: Ensaghika ya pulojekiti eli aba NFA na UWA ekulugamu nkwatagana enungi na Batuwa, kandi alugemu ebyokugobamu nga; i) kwikilijangana ha kutaha mubibila nakukolelamu munkola ya kukwatanila hamui kulolelela bibhila (mu Echuya CFR naba NFA) kandi kukwatanila hamui munkolesiya yebintu byamu (mu Bwindi, Mgahinga na Semuliki); ii) kuheleliya busagiki eli abakukolela mubibila nga abali mukulinda bidundu bye njoki, kwongela mutindo mwebibalukiye hamui na Kubughilila milimo yentahiya yembaganija ya Batuwa; iii) kweyunga mubyobulambuji; iv) kutunga milimo ; na, v) kukehiya ha bijibu byebisolo ebikubiyagha bilimuwa na bintu Bya batuwa bekoleye hanja yekibila.

Ntekateka yokuyamba kukehiya bijibu ebyongubooho habwa pulojekiti: eni VMGF etayo ntekateka kulola ngu ebijibu byona ebyongubooho eli habatuwa, na baikaji banji byalugiiyo kedda babitingiye magejji.

Eni VMGF yakomiye milingo ya kukwamamu kulola nti milimo yabo tiyatalibaniye bwomili bwa Batuwa na bantu akukalagha hayi nakibila

- a. Kwebembeliya Batuwa na bantu ba kyalo mumilimo niyabonekiye mu bikalo ebilindiwe nga kusimba biti ambali bitali, kujomba/ kuhenda biti ebitalina kubamu kibila na mukukwela; na ebyobulambuji. .
- b. Kwongeleja ha maani gabatuwa na bantu bomukikalo nikuwo bagube kweyunga na kughobamu kulugha CFM/CRM, ambali ali kwetaba kwa Batuwa mu CFM/CRM mu bwebembeli na migendiyo.
- c. Kulinda bisolo byomukisaka na Kutanghila bisolo bini ku bhiya bintu kedha kuliya bisolo na bilimuwa bya Batuwa na bantu banji bakaye hayi nakibira
- d. Kusala mitano ya kibila nakumaniisiya bantu mitano ambali eli.
- e. Kutungila bantu milimo enji etalimu kukolesiya ekibila (nga bubila bubhii bubhii) kedha kwikilaniya nabakikweto kukolesiya ebibila habwa bwomili bwabo (nga, kulima butuli, kutunga bisingo kedha mibajji yekibwisi, byelile byomukisaka, bintu bilukiye, nebinji nebinji)
- f. Kukulakulaniya milimo eghi ekuleta sente na kwongela mutindo ha bilimumwa.

Kukwela VMGMP: Ntegeka ya Bubhula bya batakwesobola bamigiliwe ya Batuwa ekukweluwa mubuli kikalo ekilindiwe. VMGMP ekusobolola bikoluwa ebikusaghikiwa pulojekiti hamui na nebukoluwa na ntekateka ya nsimbi esikusaghika. Sente sya VMGMP nisembaganija.

Muku kwatisaniya butakengana na IFPA-CD: milingo yokukwatisaniya nsonga ensyamani esikwete ha pulojekiti esyongutalibaniya bantu. Ambali Batuwa nabo bakuba, sikukoluwa kandi basikolesiye mukukwatisaniya milimo ya pulojekiti.

Lwamba

Emihanda eghi ekutoho nkola ehikiliye ambali abatuwa nabantu banji hamui na bakikwetoho ku kwatisaniya ha nsonga esyabonekiye nesi batakakoliyo kasita siba nsimighilila bantu.

Epulojeki ekusomesiya batuwa hamui nabantu banji abakikwetoho ha mihanda eghitebewo kukwatisaniya nsonga esi, emihanda eyokukwamamu kuhikiya ensonga syabantu kandi nanguku nsonga esi sikukuwamu

Kitekatekwe nti engeli esibabakutoho sikumanisibuwa mumuhanda guhikililwe baitu ghudhotiye kandi mbakolesiya nkola yabulikilo yokuchuwamu misango yakyalo. kandi emigendiyo ya kuchuwamu misango ekuba eli hakyalo kandi ekweto pulojekkiti eni yonka.

INVESTING IN FORESTS AND PROTECTED AREAS FOR CLIMATE SMART DEVELOPMENT (IFPA-CD) PROJECT

Contacts

Ministry of Water and Environment
Plot 3 – 7 Kabalega Crescent Road, Luzira
P. O. Box 20026 Kampala, Uganda
Tel: +256 417 889 400
Email: mwe@mwe.go.ug
Website: mwe.mwe.go.ug